

Week 2

Tzedakah and Maaser

Kesafim

צדקה ומעשר כספים

A program funded solely by the Night Seder Bais Medrash
Please contact us for sponsorship opportunities

לז"נ שלום פנחס בן מרדכי אליעזר ע"ה

לז"נ ויצא בת ר' שמואל זאב ע"ה

הלכות צדקה סימן רמ"ח

חיוב של עני ליתן צדקה סימן רמ"ח סעיף א'

גמ' גיטין ז. [1]

שלחן ערוך סימן רמ"ח סעיף א

ש"ך ס"ק (א) טור סימן רנ"א כתב ה"ר סעדיה עד ואחר שפירנס [1*]

ונחלת צבי על שו"ע רמ"ח א

ערוך השלחן סימן רמ"ח א-ד [2]

גדר של פרנסת עצמו

ערוך השלחן סימן רנ"א ג-ה [3]

צדקה ומשפט (ר' יעקב בלויא שליט"א) פרק א' ה"ו [4-5]

גמ' ב"ק קיט. [6]

שלחן ערוך סימן רמ"ח סעיף ד-ו

יד אברהם שם סעיף ד' ד"ה אין מקבלים מהנשים

Optional באשה שנושאת ונותנת בתוך הבית או שעובדת ומפרנסת את בעלה

ערוך השלחן יא-יג [7]

שו"ת שבט הלוי ח"ב סימן קי"ח [8]

שלחן ערוך סימן רמ"ח סעיף ז-ח

לט

יפף

יורה דעה רנא הלכות צדקה

בית

כתב ה"ר סעדיה חייב אדם להקדים פרנסתו וכו'. [בדק הבית] יש לי על דברי ה"ר סעדיה גמגומי דברים נעדר כאן:
 ו ופ"ש ופצוה שיהיו בני ביתו עניים ויתומים וכו'. משנה ו פסק הרמב"ם פ"ט מהלכות מתנות עניים (ה"ט) והא דמתן נפ"ק דמסכת טעם (מ"ה) ואיתא גמי פ"ט מהלכות (כ"ט מ):
 ז ופ"ש וחייב להקדים להאכיל הרעב פלכפות הערים וכו'. זה פשוט ונלמד גם כן מדרכ יהודה דלמר נפ"ק דכ"ז (ט). טדקין לכסות ולחן טדקין למוטות לחן:
 ח (ה) ופ"ש ופקדימין האשה ראש בין להאכילה בין פלכפות וכו'. נסרק מילאם האשה (פסותם ט). פט רבנן יתום ויתומה שטלו להפרינס מפרנסתן אם היתומה ואפ"כ מפרנסתן אם היתום מפני שהל"ס דרכו לחזור ולחן האשה דרכה לחזור יתום ויתומה שטלו ליעט משלחן אם היתומה ואפ"כ משלחן אם היתום מפני שטעמה על ולבנך תעשי באחרונה. [ח] ואחר שיפרנס נפשו [ח] (ט) יקדים [ב] פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו ואחר כך פרנסת בניו ואם אביו ובניו שבוים ואין לו במה לפדות שניהם יפדה האב ויעזוב הבן. (י) ואחר הבנים אחיו ואחר אחיו הקרובים [ח] ואחר הקרובים אליו שכניו ואחר שכניו אנשי העיר (י) ואחר אנשי עירו שבוים שאר ארצות: ו ומצוה שיהיו בני ביתו עניים ויתומים ומוטב שיקח מהם

לשה מרובה משל ל"ס: ומשמע דפרנסה היינו בין מזון בין כסות דטעמא דמפני שהל"ס דרכו לחזור וכו' שייך בין מזון בין כסות וכן פסק הרמב"ם פ"ט מהלכות מתנות עניים (ה"ט) והא דמתן נפ"ק דמסכת טעם (מ"ה) ואיתא גמי פ"ט מהלכות (כ"ט מ):
 ח (ה) ופ"ש וחייב להקדים להאכיל הרעב פלכפות הערים וכו'. זה פשוט ונלמד גם כן מדרכ יהודה דלמר נפ"ק דכ"ז (ט). טדקין לכסות ולחן טדקין למוטות לחן:
 ח (ה) ופ"ש ופקדימין האשה ראש בין להאכילה בין פלכפות וכו'. נסרק מילאם האשה (פסותם ט). פט רבנן יתום ויתומה שטלו להפרינס מפרנסתן אם היתומה ואפ"כ מפרנסתן אם היתום מפני שהל"ס דרכו לחזור ולחן האשה דרכה לחזור יתום ויתומה שטלו ליעט משלחן אם היתומה ואפ"כ משלחן אם היתום מפני שטעמה על ולבנך תעשי באחרונה. [ח] ואחר שיפרנס נפשו [ח] (ט) יקדים [ב] פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו ואחר כך פרנסת בניו ואם אביו ובניו שבוים ואין לו במה לפדות שניהם יפדה האב ויעזוב הבן. (י) ואחר הבנים אחיו ואחר אחיו הקרובים [ח] ואחר הקרובים אליו שכניו ואחר שכניו אנשי העיר (י) ואחר אנשי עירו שבוים שאר ארצות: ו ומצוה שיהיו בני ביתו עניים ויתומים ומוטב שיקח מהם

העיר לחלק להם ל' ולמעט קצבת העניים האחרים הבאים מפני שאמר עניי עירך קודמין ושמעון לא רצה. וכתב ה"ר יצחק ב"ר ברוך לאו שאין שומעין לראובן דהא דאמרין דעניי עירך קודמין היינו שלא לשלוח לעיר אחרת אבל הבאים לעיר לא אמרין עניי עירך קודמין אלא קודם ימעיטו לעניים שבעיר ויתנו לעניי הבא כפי מה שיוכלו עד כאן. ואינו נראה לי דודאי עניי העיר קודמין. כתב ה"ר סעדיה חייב אדם להקדים פרנסתו לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו [ב] שנאמר (ויקרא כה לו) וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי אחיך וכן אמרה הצרפית לאלהיו (מלכים א' י' יב) ועשיתי לך לי ולבני תחלה לי ואחר כך לבני יהודה לה אלהיו ואמר לה ולך

ולבנך תעשי באחרונה. [ח] ואחר שיפרנס נפשו [ח] (ט) יקדים [ב] פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו ואחר כך פרנסת בניו ואם אביו ובניו שבוים ואין לו במה לפדות שניהם יפדה האב ויעזוב הבן. (י) ואחר הבנים אחיו ואחר אחיו הקרובים [ח] ואחר הקרובים אליו שכניו ואחר שכניו אנשי העיר (י) ואחר אנשי עירו שבוים שאר ארצות: ו ומצוה שיהיו בני ביתו עניים ויתומים ומוטב שיקח מהם

מלכים א יז

קט

אליו לאמר: ס קום לך צרפתה אשר לצידון וישבת שם הנה צייתי שם אשה אלמנה לכללך: ויקם וילך צרפתה ויבא אל-פתח העיר והנה שם אשה אלמנה מקששת עצים ויקרא אליה ויאמר קחי-נא לי מעט-מים בפלי ואשתה: ויתלך לקחת ויקרא אליה ויאמר לקחי-נא לי פת-לחם בידך: ויתאמר חיה-הוה אלהיך אם-יש-לי מעוג כי אם-מלא כף-קמח בכר ומעט-שמן בצפחת והנני מקששת שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי ולבני ואכלנהו ומתנו: ויאמר אליה אלהיו אל-תיראי באי עשי כדברך אך עשי-לי משם ענה קמנה בראשנה והוצאת לי ולך ולבנך תעשי באחרונה: ס י כי כה אמר יהוה

ערוך

הלכות צדקה סימן רמ"ח

השולחן

כ"א 41

על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (טור).
והנשבע שלא ליתן צדקה אין שבויה חלה עליו
דהוי נשבע לבטל את המצוה וכתב במתריק
(ק"ס) דאם נמצא בפנקסו של אדם אחר מותו שהקדיש
ממנו או כלים לצדקה ולא מסרם לציבור ואין עדים
על זה מ"ס חייבים היורשים לקיים ואין חוששין שמא
נמלך ע"ש וכופין על הצדקה ואע"ג דהוה מתן שכרה
בצדה ואין ב"ד כופין על זה אמנם בצדקה לאו נמי
ליכא כמ"ש (תוס' כתובות מ"ט) ויש עוד טעמים בזה וגם
אנחנו בארנו טעם בזה בס"י ר"ס סעי' ה' ע"ש.

בשביל עשירות דווקא (פ"ת) ולענין אין שום סברא
לחלק בכל אלו וגם החוש מעיד מכמה עשירים שכל
מה שנותנים יותר כתעשרים יותר והנם שיש
שעשירותם נאבדו והו' מהנמטרות לר' אלקינו
וביוראי מוכתם היא ועל פי הרוב אינו כן ועוד
שהצדקה רוחה את הנזרות הקשות וברעב חציל
ממות כאשר אירע לצרפית (מלכים ה' י"ג) בשביל
עונה קטנה שנתנה לאלהיו הנביא ע"ש וכן ליתרו
בשביל שאמר קראן לו ויאכל לחם ולהיפך עמון
ומואב נתרחקו בשביל מניעת הצדקה ככתוב בתורה

1234567

מי חייב בה ומי ראוי לקבלה וכו' מ"ו סעי'.

רמ"ח

הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר עכ"ל כלומר אותו
שלישית השקל.

ד' וכתבו המור והשיע' סעי' א' כל אדם חייב
ליתן אפילו עני וכו' ומי שנותן פחות ממה
שראוי לו ליתן ב"ד כופין אותו ומכין אותו מכת
מרדות עד שיתן מה שאמרוהו ליתן ויורדים לנכסיו
בפניו ולזקחין ממנו מה שראוי לו ליתן עכ"ל
וכתבו דלאו אעני קאי שהרי לקמן סי' רנ"ג סעי'
ה' מבואר דעני שלא נתן אין מחייבין אותו ליתן
(וה"ש) ולא משמע כן ויש מי שכתב דכאן מיירי
שיש לו פרנסה ממקום אחר (ש"ך סק"כ וסולן לשיטתו)
וכבר בארנו שא"א לומר כן. אמנם לפי מה שבארנו
ל"ק כלל דכאן מיירי לעניין השלישית השקל שבכל
שנה וכו' כופין אותו ובס"י רנ"ג מיירי בשאר
צדקה וקמ"ל דעני שנותן מקבלין ממנו דסדיא דכיון
שנתן השלישית השקל שוב אין מקבלין ממנו קמ"ל
דלא ואומר דאם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן
מפני שהוא פטור מהצדקה בכל השנה אחרי שנתן
השלישית השקל (וכנס מתוך גס הקושיא כהנייה של דהרי"ס
וה"ך דמ"א קמ"ל דמקבלין ממנו כל חייב בלדקה ולדכריו ח"ס
נענו טעם דה"ך).

ה' וזה שכתבו ויורדים לנכסיו בפניו וכ"כ הרמב"ם
י"א דאפילו בפניו וכ"ש שלא בפניו (כ"ה) וי"א

דווקא בפניו אבל שלא בפניו אין יורדין לנכסיו
עד דמודעין ליה כמו בחוב בח"ס סי' ק"ו ואם אי"א
להודיעו יורדין שלא בפניו (ש"ך סק"ד) וי"א עוד דשלא
בפניו אין נותנין כלל צדקה מנכסיו בכל עניין
(כ"מ בלח"ס סי' פ"א ועוד גדולים) ובאמת מחלוקת הראשונים
הוא דמפשטא דסוגיא (כתובות מ"ח) מבואר דמי שהלך
לכדה"י אין נותנין צדקה מנכסיו וכ"כ המ"ס בפ"י
מאישות ע"ש מיהו שיטת תלמידי רבינו יונה דצדקה
יהבינן (ש"מ ט) דמפרשים פ"י אחר בגמ' שם וגם
הר"ן כתב שם דכשהוא אמיד נותנין צדקה ע"ש וכן
במור בבאן כתב. סתם דיורדין לנכסיו ולא הזכיר
בפניו ע"ש אלא שהמפרשים כתבו שצריך לגרום כן
במור (ע"ה) ואינו מוכרח והרמב"ם סוף הל' נזירות
כתב.

א' אמרו חז"ל בגיטין (ו'): דאפילו עני המתפרנס
מן הצדקה חייב ליתן צדקה ושוב אין מראין
לו סימני עניות ע"ש וכ"כ במור ושי"ע ויש בזה
שאלה והרי המור בעצמו כתב בס"י רנ"א משמו
של רבינו סעדיה גאון דאינו חייב ליתן צדקה עד
שיהא לו פרנסתו שנאמר וחי אחיך עמך חייך
קודמין לחיי אחיך וגם רבינו הרמ"א כתב שם ג"כ
כן ונראה שמשמע זה השמיטו שם רבינו הב"י בשי"ע
כמ"ש שם בספרו בריה וז"ל יש לי על הר' סעדי'
גסנמי דברים עכ"ל וברור הוא דקשה ליה מדין שלפנינו.

ב' ויש מי שנראה מדבריו דגם כאן מיירי כשיש
לו פרנסתו ואם לאו אינו חייב ליתן צדקה
כמ"ש בס"י רנ"א ואי קשיא דא"כ איך רשאי לקבל
צדקה דל"ל דמיירי כגון שאין לו מאתים וזו דרשאי
לקבל צדקה כמ"ש בס"י רנ"ג (ש"ך סק"ה) ודברים
תמורים הם דאם יש לו פרנסה פשיטא שאסור
לו לקבל צדקה אף כשאין לו מאתים וזו דחשעם
דבפחות משיער זה רשאי לקבל צדקה משום דאסור
חכמים דבפחות משיער זה אין בו כרי להחפרנס
כמ"ש שם אבל כשיש לו פרנסה מי התיר לו לקבל
צדקה אפילו אין לו מצות כלל ולכך זה הרוחק מבואר.

ג' ולענין אין כאן התחלת קושיא דשני עניינים
הם דזה שנתבאר שם דפטור מן הצדקה עד
שיהא לו כרי להתפרנס והו' בצדקה תמידיות מעשר
או חומש מפרנסתו אבל בכאן מיירי בחובת הצדקה
פעם אחת בשנה לקיים מ"ע של צדקה שעל זה
אמרו בב"ב (ט.) לעולם אל ימנע אדם עצמו מרתת
פחות משליש שקל לשנה ויתבאר בס"י רמ"ט וכו' וזה
אמרו בגיטין שם דאפילו עני המתפרנס מן הצדקה
מחוייב ליתן צדקה כלומר לקיים מצות צדקה
והיינו השלישית השקל. וראיה לזה מדברי הרמב"ם
בפ"ו מסתנות עניים דין ה' שכתב וז"ל ולעולם לא
ימנע עצמו משלישית השקל בשנה וכל הנותן פחות
מזה לא קיים מצוה ואפילו עני המתפרנס מן

השולחן ערוך הלכות צדקה סימן רנ"א רנ"א

(למי נותנין הצדקה ומי קודם לחבירו וכו' כ"א סעי').

קיים מצות צדקה שלישית שקל בשנה מחוייב כל אדם אף עני המתפרנס מן הצדקה האמנם בעיקרי הדברים קל טובא דאם נאמר דברים כפשוטן דאלו קודמין לאלו ואלו לאלו דהכונה שא"צ ליתן כלל למדרגה שאחר זה ולפיז הא הדבר ידוע שלכל עשיר יש הרבה קרובים עניים וכיש לבעה"ב שהצדקה שלו מועטת ואיכ לפיז אותם העניים שאין להם קרובים עשירים ימותו ברעב ואיך אפשר לובר כן. ולכן נלע"ד דבירור הדברים כך הם דבוודאי כל בע"ב או עשיר הנותן צדקה מחוייב ליתן חלק לעניים הרחוקים אלא דלקרוביו יתן יותר מלשאינו קרוביו וכן כולם כמדרגה זו וגם בזה שכתבו דפרנסתו קודמת אם נאמר כפשוטו איכ רובן שד בעלי בתים פטורין מן הצדקה לגמרי לכד שלישית שקל בשנה וידוע דרוב ישראל הלואי שיספיק להם פרנסתם דהוצאתם ולפיז יפטורו כולם מן הצדקה וזולת עשירים גדולים ובמקומות שאין עשירים ינוועו העניים ברעב ואיך אפשר לובר כן וגם הסנהג אינו כן.

ה ולכן נלע"ד ברור דזה שכתב הגאון דפרנסתו קודמת היינו באיש שאינו מרויח רק לחם צד ומים לחץ ולכן מביא ראייה מהצדפות שבשם היה תלוי חיי נפש ממש שהיה רעב בעולם כמבואר במדכים שם ואם נותר לו לחם ומים אביו ואמו קודמין ואח"כ בניו וכ"ו אבל האיש שמרויח פרנסתו כבעל בית חשוב שאוכל כראוי לחם ובשר ותבשילין ולובש ומכסה אי"ע כראוי וודאי דחייב בצדקה מעשר או חומש מפרנסתו וחלק גדול מהצדקה יתן לקרוביו ועניי עירו ומעט מהחייב ליתן גם לרחוקים ועניי עיר אחרת דאל"כ עיר של עניים ינוועו ברעב ח"ו אלא וודאי כמיש ותרע לך שכן הוא דאל"כ איזה נבול תתן לפרנסתו שהיא קודמת וכד אחד יאמר אני נצרך לפרנסתי כל מה שאני מרויח שהרי אין נבול להוצאה כידוע אלא וודאי כמיש דלא קאי רק עד מי שיש לו רק לחם מצומצם להחיות נפשו ונפש אשתו ובניו ובנותיו הקטנים.

ו וראיה לזה דלכאורה מה הוסיף המור וכן רבינו הרמ"א בדברי הגאון בחשבון המדרגות שזה קודם לזה והלא כבר נתבאר כן ולדברינו איש דמקודם כתבו הדינים שבספרי ובגמ' בסדר מדרגות הצדקה והיינו בעשירים או בע"ב אמורים שנותנין הרבה צדקה יקדים בהצדקה הקרוב קרוב קודם כלומר דמחוייב ליתן לכולם רק להקרובים נותנים חלק היותר גדול ודבר זה צריך אומדן הדעת ואי"א לבאר בפרטיות כמובן.

ואח"כ

א כתיב במ' ראה כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך וגו' ולא תקפוץ את ירך מאחיו האביון ותניא בספרי אחיך זה אח מאב מאחד אחיך זה אח מאם מלמד שאחיו מאביו קודם לאחיו מאמו באחד שעריך מלמד שאנשי עירך קודמין לאנשי עיר אחרת בארצך מלמד שעניי אי קודמין לעניי חו"ל ויושבי חו"ל מנגן ת"ל אשר די אלקיך נותן לך מכל מקום עכ"ל הספרי ותנא רבי אליהו (סכ"ז) הלא פרום לרעב לחמך וגו' ומבשרך לא תתעלם הא כיצד אלא איש לאדם מזונות בתוך ביתו ומבקש לעשות מהן צדקה כדי שיפרנס אחרים משלו כיצד יעשה בתחלה יפרנס את אביו ואמו ואם הותיר יפרנס את אחיו ואחיותיו ואם הותיר יפרנס את בני משפחתו ואם הותיר יפרנס את בני שכונתו ואם הותיר יפרנס את בני מכו שלו ואם הותיר יפרנס שארי בניו וכ"ו עכ"ל וכתבנ אמרינן בפ"ה דביט ענייך כלומר קרוביך ועניי עירך ענייך קודמין עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין.

אוצר החכמה

ב וז"ל הרמב"ם בפ"י והמור והש"ע סעי' ג' הנותן לבניו ובנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם כדי למד את הבנים תורה ולהנהיג את הבנות בדרך ישרה וכן הנותן מתנות לאביו והם צריכים להם היו בכלל צדקה ולא עוד אלא שעריך להקדימו לאחרים ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא קרובו צריך להקדימו לכל אדם ואחיו מאביו קודם לאחיו מאמו ועניי ביתו קודמין לעניי עירו ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת עכ"ל ועניי עירו מקרי אותם הררים בעיר והבאים מעיר אחרת לכאן נקראים עניי עיר אחרת אף שהם עתה בכאן ויש חולקים בזה והמור הכריע כדיעה ראשונה.

ג כתב המור בשם רב סעדיה גאון חייב אדם להקדים פרנסתו לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו שנאמר וחי אחיך עמך חיך קודמין לחיי אחיך וכן אמרה הצדפות לאליהו ועשיתי לי ולבני תחלה ואח"כ לבני וכ"ו ואחר שיפרנס נפשו יקדים פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו ואח"כ פרנסת בניו וכ"ו עכ"ל ורבינו הרמ"א העתיק זה וז"ל פרנסת עצמו וכ"ו אביו ואמו אם הם עניים והן קודמין לפרנסת בניו ואח"כ בניו והם קודמים לאחיו והם קודמים לשאר קרובים והקרובים קודמים לשכניו ושכניו לאנשי עירו ואנשי עירו לעיר אחרת וה"ה אם היו שבוים וצריך לפדותן עכ"ל.

ד והנה כבר בארנו בס' רמ"ח סעי' ג' דזה שכתבו שאינו חייב ליתן צדקה עד שיהיה לו פרנסתו וזה בצדקה תמידיות מעשר או חומש אבל

רעה (יב), ולעולם לא ימנע עצמו מליתן פחות משלישית השקל לשנה (יג), ואם נתן פחות מזה לא קיים מצות צדקה (יד).

ו. פרנסת עצמו קודמת לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו כדי פרנסתו (טו), ואם רוצה ליתן מעצמו, אע"פ שאין ידו משגת,

בפחות מפרוטה, ועי' סוף פרק ו בדין מתנות לאביונים, ועי' דרך אמונה פרק ז ה"א באה"ל ד"ה מ"ע.

(טו) רמ"א סימן רנא סעיף ג, ועי' נחלת צבי בסימן רמח סעיף א, ונראה דכל מה שאמרו פרנסתו קודמת, היינו מצד חובת מצות צדקה, או כשהצבור באים לחייבו, אבל אם נדר לתת צדקה, אע"פ שאין לו חייב לקיים נדרו, וכמו שיתבאר בפרק ד.

ושיעור פרנסה לא נתברר אצלי, ומ"מ משמע בפוסקים שהוא כולל מה שהוא צריך למזונות, כסות ודירה, וכתב בשו"ת תשורת ש"י ח"א סימן ער שהכל לפי ראות עיני הדיין, ובערוך השלחן סימן רנא סעיף ה כתב דמה שאמרו פרנסתו קודמת, היינו במי שאינו מרויח רק לחם צר ומים לחץ וכו', אבל מי שמרויח כבעל בית חשוב שאוכל כראוי לחם ובשר ותבשילין ולובש ומכסה עצמו כראוי, ודאי דחייב בצדקה מעשר או חומש מפרנסתו וכו', דאל"כ מה גבול תתן לפרנסתו שהיא קודמת, כל אחד יאמר אני נצרך לפרנסתי כל מה שאני מרויח, שהרי אין גבול להוצאה, ע"כ, והערוה"ש נקט לכאורה ב' קצוות, שהתחיל בצד לחם צר ומים לחץ, וסיים במי שאוכל לחם ובשר ותבשילין, והרי יש גם מדה בינונית, ומצוי הרבה בזמננו שיש לו יותר מלחם צר וכו', ואין לו לקנות כל יום בשר ותבשילין ודוחק עצמו ומסתפק במה שיש לו, ולפעמים מוותר גם על מלבוש או

(יב) שר"ע שם, והיינו במי שיכול ליתן.

(יג) הוא בערך משקל שש וחצי גרם כסף צרוף, וכתב הש"ך סק"ד בשם א"ח שיתן בכל סוף שנה זהוב וחצי (בערך 75 גרם כסף צרוף), וסיים הש"ך שהוא למדת חסידות.

(יד) שר"ע סימן רמט סעיף ב, וכתב בערוה"ש שכופין על כך (ופשוט שבמה שנותן מעשר עני מפירות שדהו, אינו יוצא מצות צדקה,

ומ"מ מסתבר שגם הנוהג במעשר כספים, אינו חייב במעשר כספים מרויח פירות שדהו, לאחר שהפריש תר"מ שחייב בהם), ומשמע בש"ך שם שא"צ ליתן בפעם אחת, אלא פרוטה ופרוטה מצטרפת, ובלבושי שרד הלכות צדקה כתב שראוי שיהא לו כיס של צדקה (אפילו לא ממעשר) שיתן בכל פעם מטבע לכיס, וכשיזדמן לו עני יתן לו מהכיס, וזה ראוי יותר מליתן בפעם אחת, עיי"ש בטעמו, וכן דעת כמה אחרונים שראוי להרבות בנתינות מאשר בפעם אחת, וכן פירשו הרמב"ם והרע"ב (אבות פרק ג משנה טו) הכל לפי רוב המעשה, שאינו דומה המחלק מאה זהובים לצדקה במאה פעמים לנותן אותם בפעם אחת, ועי' עוד במ"ש בזה בפרק ג סעיף ה.

כתב בשו"ת מהר"ל דיסקין ח"א סימן כד שגם בפחות משהו פרוטה מקיים מצות צדקה, וכן העלה בשו"ת בית יצחק או"ח סימן כא, אלא שמצדד שם לומר שאם נדר לתת צדקה אפשר שאינו יוצא ידי נדרו

צדקה

פרק א

ומשפט

ט

מקבלים ממנו (טז), אבל אם יש לו כדי פרנסתו, אע"פ שהוא עני ומתפרנס מן הצדקה (יז), חייב ליתן צדקה (יח), ויש אומרים שאפילו אין לו כדי פרנסתו חייב ליתן מעצמו, אלא שאין ב"ד מחייבין אותו (יט).

בפרק ב, אבל לענין לפוטרו מן הצדקה, לא מצאתי שיהא חייב למכור כלי תשמישו כדי לתת צדקה, ומ"מ מסתבר שכלי מותרות חייב למכור, דאל"כ מי שאין לו מזמונים יהא פטור מן הצדקה אע"פ שיש לו רכוש גדול, וכ"ש במקום שיש לאו בצדקה, דק"ל דחייב אדם לבזבז כל ממונו כדי שלא יעבור על לאו, אלא שיש להסתפק דא"כ יהא חייב למכור גם כלי תשמישו במקום שיש לאו, ונראה שכשארין לו ופטור מן הצדקה, אף על הלאו אינו עובר, שלא נאמר אלא במקום שיש העשה, ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן קא וח"ח סימן פב, ועי' להלן פרק ב סעיף טז ופרק ד סעיף יא.

(טז) שו"ע סימן רנג סעיף ח, וכ"ש שאין מחייבין אותו, ומשמע מלשון השו"ע דרך דבר מועט מקבלין ממנו.

(יז) כגון שיש לו מעט ממון ואינו נושא ונותן בהם, וכמ"ש בפרק ב.

(יח) שו"ע סימן רמח סעיף א, וכשיטת השו"ע שם ובסימן רנג ס"ק יא.

והב"ח בא"ח סימן תרצד ובט"ז שם כתבו שעני המתפרנס מן הצדקה חייב במתנות לאביונים בפורים, שאינו מדין צדקה אלא ממצוות היום, והפ"ח שם חולק וכתב שמסברא פטור.

(יט) דרישה, ממ"ש בשו"ע כאן ובסימן רנג סעיף ח, וכ"כ השו"ע שם בשם הב"ח, ובנחלת צבי כתב ג"כ להוכיח כן, אלא שמחלק בין שיעור המבואר בסימן רמט (היינו שלישית השקל) שלעולם חייב, לבין שיעור מרובה

חפץ אחר הצריך לו מפני שאין לו, ואילו היינו באים לדון על אדם כזה מסתבר שמותר לו ליטול מהצדקה, כיון שאין לו כדי סיפוקו כדרך הממוצע של אנשים, ואם נאמר שאדם כזה חייב בצדקה ומעשר למה להו להפוסקים לדחוק ולפרש במה שאמרו במי שמתפרנס מן הצדקה שחייב ליתן, דהיינו שיש לו מעט ממון ואינו נושא ונותן בהם.

ועל כן נלענ"ד שאדם שפרנסתו אינה מספקת להוצאות רגילות ולפעמים מוותר על דבר הצריך לו, שהוא פטור עכ"פ ממצות מעשר (וכ"ש מחומש), אלא שמ"מ לא יפטור עצמו ממצות צדקה, ועכ"פ מצוה עליו להמנע מלקבל מקופה של צדקה, וזה עדיף טפי מליטול צדקה ולחלק מעשר, וכבר כתבתי במקום אחר שדמי ישיבה הקצובים בשוה לכל אינם בכלל קופה של צדקה לענין זה, אבל מה שמצוי קופות לעזר חולים או עזר נישואין וכיוצא בהן, פשוט שבכלל קופה של צדקה הן, ואשרי הנמנע מלקבל מהם במקום שאפשר לו להסתפק מבלי זה, ואם יש לו הוצאות רפואיות או הוצאות נישואין של בניו, ודאי שמותר לקבל מקרנות אלה, וכמ"ש בפרק ג, אבל מי שיש לו די סיפוק לבשר וכו' כמ"ש בערוה"ש, בודאי שאסור לו לקבל צדקה, וגם חייב לקמץ מהוצאותיו כדי ליתן צדקה ומעשר, ונראה עוד שאינו דומה שיעור פרנסתו לענין לפוטרו מן הצדקה, לשיעור כדי פרנסתו שיוכל לקבל מן הצדקה, שלענין קבלת צדקה חייב למכור כלי תשמישו קודם שיטול צדקה, כמו שיתבאר

ערוך

הלכות צדקה סימן רמ"ח רמ"ט

השולחן

כב 48

יא גבאי צדקה אין מקבלין מהנשים ועבדים ומתנוקות
אלא דבר מועט אבל לא דבר גדול שחזקתו
נזול או גנוב משל אחרים וכמה הוא דבר מועט הכל
לפי עושר הבעלים ועניותם והי"ט בסתמא אבל אם
הבער מוחה אפילו כל שהוא אסור לקבל מהם ואם
קנסו את האשה באיזה קנס חייב הבער לשלם (ט"ז
סק"י) וכן מה שנדרה בעודה פנויה חייב לשלם (נלס"ט
גס ס"ט מ"ק) ואשה שדורשת מבעלה העשיר ליתן
לקרוביה לפי עשרה אין הבער יכול למחות בידה
(ס) והדבר תמוה דאין ביכולתה ליתן בעד כרחו
אמנם לפי מה שנבאר בסעי' י"ג איש.

יב בחי' ס' פ"א נתבאר דמי שהתנה עם אחד
לסמור עם בן חבירו תורה בפני האב ושתק האב
שתיקה כהודאה דמיא וחייב לשלם ע"ש אבל אם שכר שלא
בפני האב אינו חייב לשלם אע"פ שידע מזה וזהו באחר
אבל אשתו של אדם שהשכירה מלמד לבנה אפילו שלא
בפניו וידע מזה ושתק וודאי ניחא ליה וחייב לשלם
אבל אם מוחה בה לאתער כששמע אין במעשיה כלום
אבל אם שתק לאתער כששמע חייב לשלם ואין יכול
למחות אח"כ ואפילו כשהיא נושאת ונותנת בתוך
הבית יכול למחות בה דהכל הוא שלו ודע דיש מי
שסובר ראשה כשהיא עסוקה במסחור לא אמרינן
בזה מה שקנתה אשה קנה בעדה (מ"ט נ"א מ"א
גס ס"ט מ"א ומכ"ט פ"ט) ולפי' מאשה כזו בוודאי רשאי
ליקח צדקה ואף דלא ברירא לן דין זה מ"מ לענין
צדקה אפשר לסמוך על דיעה זו ודע דבישיש שלהי
ב"ק כתב בשם ראב"ן דהאידנא מקבלין מן הנשים
אפילו דבר מרובה דהאידנא נחשבות הנשים
כאפטרופסות של בעליהן ע"ש עוד כתב שם בדין
שהשכירה מלמד לבנה אע"פ שלא ידענו ברור שידע
אמרינן סתמא ידע עד שיביא ראיה שלא ידע ע"ש.

יג ויראה לעני' דכיון דקיי"ל דכופין על הצדקה
ועכשיו בומה"ז ידוע שאין לנו כל לכוף ולכן אם
יש איש עשיר כלי' וקמצן והאשה נותנת צדקה בלא
יריעתו דוודאי היא בעצמה לא תוכל להיות שופמת
בזה אמנם אם הרב שבעיר אומר לה שלפי ערכו
אם היה ידענו תקיפה היינו כופין אותו ליתן כך וכך
יכולה ליתן כשיעור הזה ולמה נגרע במה שאין
ביכולתו לכופו אם יש ביכולתו להוציא הצדקה
שהוא מחוייב מדינא אע"פ דכפייה הוא מדעת הבעלים
וכאן הוא שלא מרעתו מ"מ כיון שהוא מחוייב בסך
זה אלא שאין ביכולת לכופו מ"מ החיוב מוטל עליו
ואנחנו דנין בזה כפי חיובו וראיתי לגדול אחד שאמר

בכה"ג (מ"ט ס' ק"ח) ואולי בימיו היה עדיין כח ביד
ביד לכופו משא"כ בזמנינו זה. ולפי' איש מה
שהקשינו בסוף סעי' י"א לענין קרוביה שאינו יכול
למחות בידה ואין ביכולתה ליתן בע"כ ולדברינו איש
דברדבר שהוא מחוייב ביכולתה לעשות והדבר פשוט
שכל אשה שאומרת שבעלה נתן לה רשות דנאמנת.

יד המור והש"ע סעי' ו' הביאו תוספתא בן שאוכל
אצל אביו ועבד האוכל אצל רבו נותן פרוסה
לעני או לבנו של אוהבו ואינו חושש משום נזל שכך
נהנו בעלי בתים עכ"ל והוא תוספתא בשלהי ב"ק
ולפנינו גירסא אחרת וחיינו נותן פרוסה לבנו ולבתו
ולעבדו של אוהבו ואינו חושש וכ"י ע"ש ונראה
שנוסחת המור והש"ע מחזרת יותר וכן המרדכי פ"ק
ד"ב הביא כנוסחתם ע"ש ומה המנהג שהמשרת
או המשרתת בבית בעה"ב נותנים פרוסה לעני לפי
שכן המנהג אא"כ בעה"ב מוחה בתם דאז אין להם
ליתן ובמרדכי שם הביא עוד מס' ד"א פ"ט אורחים
הנכנסים אצל בעה"ב אינם רשאים ליתן לבן בעה"ב
ולא לעבדו ולא לשפחתו (נ"ג) אא"כ נטלו רשות
מבעה"ב עכ"ל ואין זה סותר להתוספתא דבשם ענין
אחר הוא דשם אין להבעה"ב ליתן זולת מה שנתן
לפניהם ומפני הבושה יבואו לידי סכנה כדמסיים שם
והובא זה ג"כ בחולין (י"ד) וכמ"ש בא"ח ס"ט ק"ע
ע"ש ובאמת אם יש הרבה על השולחן רשאי ליתן
(מ"א סק"ג) ובתוספתא מירי שידוע שיש לבעה"ב
מה ליתן דא"כ וודאי אסור דחיו קודמין.

טו מן איש נדיב ביותר שנותן צדקה יותר מכפי יכולתו
או שמיצר לעצמו ונותן לגבאי כדי שלא יתבייש
אסור לתובעו ולגבות ממנה צדקה והגבאי שמכרימו
ושואל ממנו עתיד הקב"ה ליפרע ממנו וכך אמרו
חז"ל (נ"ג מ"י) דהא דכתיב ופקדתי על כל לוחציו
קאי על גבאי צדקה שלוחצים להנותן ליתן והוא אינו
אמר ליתן ע"ש. וכתב הרמב"ם בסוף איסורי מובה
הרצח לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו
ויביא קרבנו מן המשובח מן המוכרח שבאותו המין
שמביא ממנו הרי הוא אומר בהכל והכל הביא גם
הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ד' אל הבל ואל
מנחתו וה"ה בכל דבר שהוא לשמו ית' שיהיה מן
הנאה והשובח אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית
ישובי האכיל רעבים יאכיל מן המוב והמתוק שבשולחנו
כיסה ערומים יכסה מן היפה שבכמותו הקדיש דבר
יקדיש מן היפה שבנכסיו וכן הוא אומר כל חלב
ד' עכ"ל וכל אלה הדברים יעשה בעין יפה ובלב שמה.

רמ"ט (כמה הוא שיעור צדקה וכיצד יתנהג וכו' כ"א סעי').

א כתבו המור והש"ע שיעור נתינתה אם ידו
משנת יתן כפי צורך העניים שיתבאר בס' ר"ן

ואם אין ידו משנת כל כך יתן עד חמש נכסיו
מצוה מן המוכרח ואחר מעשרה מדה בינונית קצת
מכאן

סי' י"ט — וראצין כי צם' לפנת פננת שהאידנא נשים אפיערופסת של צעליהן לוקחין מהם כל דבר וכן מקבלין מהם נדקה אפי' דבר מרובה, ומ"מ נראה דיקא הכל לפי הצעל והאשה, ולפעמים עיקר השתדלות בחוך הבית ואינה אפיערופס על דבר מרובה, ואף אם היא אפיערופס מ"מ אין הצעל מרשה לה אלא כדי להוציא ללרכי הבית, או אפי' קצת לקנות ולמכור כדי להרויח, אבל ליתן נדקה זריכה רשות בעלה, אם לאו שהיא חשט חיל ומחיה את צעלה דאז אפי' סך מרובה מסתמא מרשה לה בעלה וניחא לי' שאם ימחה תפסק ממשה ומתן, סוף דבר בכל לפי הענין והסיבה ע"כ.

והנה כוונת הראצין שכי' והאידנא נשים אפיערופסת של צעליהן אין דעתו לומר דהאידנא כל הנשים הנו פוסקים להם דין אפיערופסת, אבל כוונתו דהאידנא ר"ל כהיום שיש נשים אפיערופסת ושכיה דבר זה אז צדדון כזה שהם צאמת אפיערופסת ליקחין מהם דבר מרובה ג"כ — ודלא כהצנת צעל ערוך השולחן — וגם בלא"ה הלא המהרש"ל צא כמפרש ולא כחולק על הראצין דהכל לפי הענין, דיש ולא ניינה אותה רק לישא וליתן חוך הבית ובמ"מ אבל לא הרשה אותה ליתן דבר מרובה, וגם באופן שהיא מציאה ממש כל הפרנסה לחוך הבית מ"מ רק מסתמא מרשה לה, אבל בידו ננוחת צה.

ודע דמסוף דברי המהרש"ל שהבאתי שכי' שגם באשה שמחיה את צעלה מסתמא מרשה לה מיכה להדיא דדעת המהרש"ל דגם באשה כה"ג אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה וכאשר הביא גם בצאה"ט אה"ע סי' פ' סק"א בשם חסודת מהר"ע ח"צ סי' ס"ז — ובמל"מ מהלי' אישות הניח הדיון צ"ע וכי' דיכולה לומר קים לי וע"ש צפ"ח סי' פ' צזה — ולא ראו דברי מהרש"ל צזה, עכ"פ דעת עמודי עולם המהרש"ל ומהר"ע דהבעל זכה, וא"כ בשנותנת נדקה והבעל מוחה אסור לקבל ממנה וצ"ע ערוך השולחן לא כתב כן ואין דבריו נראין, דמש"כ כיון דפליגי פוסקי' צזה לענין נדקה אפשר לסמוך אמקילין — אף דלא ברורא לן דין זה — דבריו תמוהים דאם לא ברור דין זה, וזילת נדקה אין היא יכולה להחזיק בממון א"כ למה נקבל ממנה וספק גזל היא, ואם דעת הערוך השולחן לסמוך על הקים ל"י של המל"מ ולא מציאין ממנה א"כ מה אריא משום מאות נדקה הלא בלא"ה היא יכולה להחזיק בממון כדעת הסוברים דשייך לה, אבל כבר כתבנו דעיקר כדעת הסוברים דגם כאן איכא דין שזכה הבעל — כסחימת המהרש"ל — וע"ע צש"ך חו"מ סוסי' ל"ו בכי"ז.

עיי' לקמן סי' קכ"ה, ע"ע ח"ה סי' קל"ב: הנלענ"ד כתבתי מלפני לרחמי שמים.

המחוסרים, אלא מפני חיוב הנותן בכה"ג כ"ה כשאר החיובים שאינו תלוי בזמן ידוע דצ"ח וידעהו צ"ג רגלים.

(ה) **שוב** האיר הי' עיני וראיתי באור זרוע כל נדקה אות הי' כי על הא דרצח נדקה מחייב עלה לאלתר וז"ל ופירשו רבותינו בחסודותיהם דהא קיימי עניים כאן או חוץ לחומה לנו שהרי עניי העיר מחלקין להו מע"ש לע"ש וקיימי עניים דקאמר אעניי עולם קאי שזריכים לתמחוי או כבר צפונדיון — נראה מדבריו ג"כ דקיימי עניים מחייב היינו צריך ציותר כתמחוי וכי' — ושוב הקשה האריז דמ"ש נדקה מלקט שכתה ופאה דהיכא דליכא עניים אמרינן לעני ולגר תעזוב ולא לעורצים הרי דפער לגמרי וחי' דהתם יהי' נפסד קודם שיצאו עניים וגם אין העניים יודעים שיש לקט משא"כ הכא — למדנו עוד מדבריו דקיימי עניים אינו עושה הלכה צפ"ע לאפוקי לא קיימי דצדקה לעולם קיימי עניים נקראת אפי' לא קיימי דלכן אמר דשכיחי עניים, והא דפער ליתן צלית כאן עניים אינו מן הדיון אלא מן המציאות, וא"כ דברי הר"ן הרי"ל שכי' דאין הבדל בין קיימי ללא קיימי הפי' פשוט דאין כאן גדר לא קיימי, דלא כתוב' שטושים הלכה מזה, וממילא פשוט ג"כ דחייב עכ"פ להפריש מן הדיון, ובאמת הכי מתפרש יפה לשון הרמב"ם ושו"ע יו"ד סי' רנ"ז ס"ג — ואם איחר טובר צצ"ח שהרי בידו ליתן מיד דלעולם קיימי עניים דהא עניים מאזים הם, אלא דאם צשעה האחת אינם לפניו מפריש עד שימלא.

סימן קיח

בשר"ע יו"ד סי' רמ"ח ס"ד — גבאי נדקה אין מקבלין מן הנשים אלא דבר מועט אבל לא דבר גדול שחזקתו גזול או משל אחרים — וראיתי צם' יד אברהם שם כי וצ"ש צ"ק בשם הראצין כי דמ"מ האידנא מקבלין מן הנשים אפי' דבר מרובה משום דרגילות לישא וליתן וכאלו מנו אותן צעליהן שלוחין וכו"ה לענין שצושה וחצושה צ"ד — וכה"ג כי צם' כרוך השולחן כאן וז"ל ודע דצ"ש צ"ק כי צם' הראצין דהאידנא מקבלין מן הנשים אפי' דבר מרובה דהאידנא נחשבות הנשים כאפיערופסת של צעליהן ע"ש ע"כ.

הנה אם צאו לסמוך על מה שכי' מהרש"ל פ"ח דצ"ק סי' כ"ע בסופו וז"ל ובסוף צ"ק כי הראצין צספרו מה שכי' בתלמוד דבר מועט מקבלין ממנה לנדקה דהאידנא אפי' דבר מרובה, והיינו משום שהנשים רגילות לישא וליתן כמש"כ שם פרק החובל צריש דבריו — ואם ע"ז צאו לסמוך הלא המהרש"ל עצמו הדר פירש דבריו צ"ק פרק י